

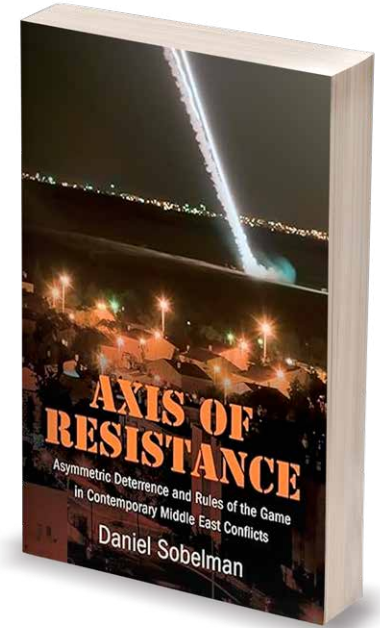
מוגבל ולא לפתוח במתקפה רחבה משותפת נגד ישראל, כפי שקיווה סינאר.

ד"ר דניאל סובלמן, מרצה בכיר במחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית, חוקר את תפיסות הציר השיעי על כל מרכיביו ובראשם חזבאללה מזה שנים רבות, וספרו הוא בגדר מחקר אקדמי חשוב ועדכני על אודות התפתחותו של הציר השיעי ובעיקר מודל החשיבה של מרכיביו הציר, שבמוקדו עומדת תפיסת "ההתנגדות", שהיא מצפן לכל פעילות הציר. הספר מהווה תרומה חשובה להבנת ההתפתחויות שהובילו למתקפת ה-7 באוקטובר ולמלחמה של גורמי הציר נגד ישראל בעקבותיה. למחקר זה ערך כפול: הן כחיבור המציג את המסגרת הקונספטואלית של ציר ההתנגדות בכלים מתחום היחסים הבינלאומיים והן כמסמך היסטורי, המאגד באופן מפורט את כלל ההתרחשויות המרכזיות בהתפתחות העימות בין מרכיביו הציר לישראל משנת 2000 ועד מועד פרסומו.

מן הראוי להתייחס תחילה לעיתוי פרסומו של הספר, אשר ככל חיבור העוסק באירועים מהעת האחרונה נתון לסיכון שמא ההתפתחויות המהירות יהפכו אותו לפחות רלוונטי. ספר זה נכתב לפני אוקטובר 2023 ועם פרוץ המלחמה היה כבר בתהליכי אישור לקראת פרסום, וסובלמן נדרש לעדכנו בעוד המלחמה נמשכת. המלחמה הארוכה בעזה זכתה לניתוח ראשוני באחרית דבר של הספר ובסיכום, והעדכון האחרון בעניין המלחמה מול חזבאללה הוכנס בספטמבר 2024 בעקבות חיסול נסראללה, אך לפני הפסקת האש עם לבנון.

למחקר זה ערך כפול: הן כחיבור המציג את המסגרת הקונספטואלית של ציר ההתנגדות בכלים מתחום היחסים הבינלאומיים והן כמסמך היסטורי, המאגד באופן מפורט את כלל ההתרחשויות המרכזיות בהתפתחות העימות בין מרכיביו הציר לישראל משנת 2000 ועד מועד פרסומו.

למרות שחלק מנושאי הספר ייחשבו כעת לתיאור היסטורי בזמן עבר, הוא נותר בעל ערך רב ומהווה משאב חשוב להבנת הנוף המשתנה של האזור ונקודת ייחוס מועילה להמשך המחקר בנושאים אלה (עמ' 3). ואכן כפי שהיה צפוי כשמדובר בגורמים בעלי אידיאולוגיה דתית קיצונית, וכפי שמצטייר גם כיום, איראן ושלוחיה באזור עודם נאחזים בתפיסת ההתנגדות,² והשאלה המרכזית העומדת על הפרק היא מה תהיה האסטרטגיה שהם יאמצו בהמשך, בהשוואה לקודמתה המתוארת בפירוט בספר זה.

ההרתעה האסימטרית בין הציר השיעי בהובלת איראן לבין ישראל

אורנה מזרחי

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר:

Axis of Resistance – Asymmetric Deterrence and Rules of the Game in Contemporary Middle East Conflicts

מאת: דניאל סובלמן (Daniel Sobelman)

הוצאה: State University of New York

שנה: 2025

מס' עמודים: 280 עמודים

החלטת יחיא סינאר, מנהיג חמאס ברצועת עזה, ליזום את מתקפת הפתע הרצחנית ב-7 באוקטובר 2023 הכתה בהפתעה לא רק את ישראל המותקפת אלא גם את שותפיו לציר השיעי, ובראשם איראן וחזבאללה. לאחר כשנתיים כבר ברור כי חברי ציר ההתנגדות לא ידעו על העיתוי המדויק של המתקפה ונגררו למלחמה ישירה עם ישראל בעיתוי שקבע סינאר מבלי שהיו מעוניינים או מוכנים לכך, ושילמו על כך מחיר גבוה מאוד.¹ ספרו של דניאל סובלמן על האסטרטגיה המשותפת של ציר ההתנגדות כפי שהתעצבה לאורך השנים נותן מענה לכל מי ששואל מדוע בחרו גורמים אלה בכל זאת להצטרף למלחמה, ומה הייתה הסיבה לבחירתם להצטרף באופן

ופגיעה קשה בארגון כשישראל חרגה מכללי המשחק. כך גם לגבי איראן, שקיוותה לנהל את המלחמה מחוץ לגבולותיה ונדחקה לבסוף למלחמה ישירה עם ישראל. עיקרון מרכזי באסטרטגיית הציר שאליו מתייחס סובלמן הוא המאמץ לשינוי **מאזן הפגיעות**. הצלחתו של החלש בשינוי המאזן מול יריבו החזק תלויה ביכולתו להפוך את יריבו לפגיע, ובמקביל לחזק את עמידותו מול יתרונותיו של הצד החזק יותר, ובכך להגביר את סיכוייו להישגים אסטרטגיים בטווח הארוך.³ גישה זו התגבשה בקרב מרכיבי הציר השיעי במקביל להתפתחויות מרכזיות שבהן היו מעורבים משנת 2000: נסיגת ישראל מרצועת הביטחון בלבנון, שנתפסה כהישג עצום של חזבאללה הסכמי אוסלו (2000); עליית בשאר אסד, שאפשר את הרחבת מעורבותה של איראן בסוריה; פלישת ארצות הברית לעיראק (2003); יציאת צה"ל מעזה (2005); מלחמת לבנון השנייה (2006); השתלטות חמאס בעזה (2007), חולשת המדינות באזור בעקבות 'האביב הערבי' (2010 ואילך) ועליית דאע"ש, שיצרו הזדמנויות לגיבוש מרכיבי הציר ולקידום אסטרטגיית ההתנגדות.

סובלמן מייחס חשיבות רבה לתרומת חזבאללה, ובעיקר מנהיגו נסראללה, לגיבוש **אסטרטגיית ההתנגדות**, וטוען כי חזבאללה שימש "מעבדה ראשית של ההתנגדות" (עמ' 20). לדבריו, בעוד שאיראן היא אבן הראשה של הציר ולמרות תפקידה בתמיכה בקבוצות התנגדות ברחבי האזור, היא אינה עולה על חזבאללה מבחינת ניסיון אסטרטגי ישיר, שהישגיו החשובים בראיית הציר — נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 ותוצאות מלחמת לבנון השנייה ב-2006 — היוו מודל לחיקוי ולשיתוף ידע מבצעי עבור כל גורמי ציר ההתנגדות. הלקחים העיקריים מהמלחמה ב-2006 אשר אומצו על ידי חברות הציר היו פיזור נכסים צבאיים ושימוש נרחב בתוך התת-קרקעי (המנהרות בעזה ובדרום לבנון והסתרת אתרי גרעין איראניים בתת-הקרקע); פיתוח איום הרקטות והטילים כאמצעי לשינוי "מאזן הפגיעות" מול ישראל וליצירת ההרתעה בשל האיום על העורף; הפעלת כוח בצורה קבועה ומבוקרת ליצירת "מאזן הרתעה" וכללי המשחק; ושיתוף ידע ותיאום בין כל מרכיבי הציר. אסטרטגיה חדשה זו איימה על עליונותה הצבאית של ישראל והובילה לשינויים והתאמות בצה"ל. הספר כולל ניתוח אמפירי של גורמי הציר והוא מתבסס על מחקרים אקדמיים, ראיונות עם גורמים ישראלים, הצהרות פומביות ודיווחים בתקשורת בעברית ובערבית. בפרק השני תיאור המקורות של מודל ההתנגדות והתפתחותו ההיסטורית, ובהמשך ניתוח היסטורי מפורט של ארבעה מקרי מבחן:

בשונה מההרתעה הקלאסית שמטרתה מניעת אלימות, מטרת ההרתעה של ההתנגדות היא להחליש את השחקן החזק ולרסנו משימוש במלוא יכולותיו באמצעות כפיית כללי המשחק והבלטת העלויות הצפויות לו, אם יבחר בדרך המלחמה.

סובלמן מציג את התגבשות ציר ההתנגדות כרשת אסטרטגית בין-עדתית של שחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים, שכללה ערב המלחמה את איראן ושלוחיה: חזבאללה, המשטר הסורי של אסד, המיליציות השיעיות בעיראק, החות'ים בתימן וחמאס בעזה. איראן, החותרת לעומק אסטרטגי ולהרתעה אמינה כלפי ישראל, ממלאת תפקיד מרכזי בציר ומספקת תמיכה צבאית למרכיביו השונים, וכל גורמי הציר מעוניינים לייצר מציאות אזורית חדשה לשיפור מעמדם ולקידום האינטרסים שלהם, בעיקר מול הציר המתחרה של ישראל וארצות הברית ותומכיהן באזור. עם זאת, מהניתוח בספר ניתן גם ללמוד כי למרות החזון המשותף מדובר בציר שאינו מונוליטי, וכל אחד מחבריו מונע מאינטרסים ומשיקולים שונים, כפי שראינו במהלך המלחמה בעזה.

סובלמן מייחס חשיבות רבה לתרומת חזבאללה, ובעיקר מנהיגו נסראללה, לגיבוש אסטרטגיית ההתנגדות, וטוען כי חזבאללה שימש "מעבדה ראשית של ההתנגדות".

לפי גישת המחבר, **ההתנגדות** של הציר השיעי בהובלת איראן בפוליטיקה העכשווית של המזרח התיכון היא **אסטרטגיה של שחקנים חלשים, המבקשים להימנע מהבחירה בין מלחמה לשלום ופועלים ליצירת הרתעה א-סימטרית באמצעות כפיית כללי משחק על הצד החזק, תוך ניהול עימות מתמשך להחלשתו מתחת לסף המלחמה הכוללת**. באסטרטגיה זו יש תפקיד מרכזי **להרתעה אקטיבית וא-סימטרית**, ובשונה מההרתעה הקלאסית שמטרתה מניעת אלימות, מטרת ההרתעה של ההתנגדות היא להחליש את השחקן החזק ולרסנו משימוש במלוא יכולותיו באמצעות כפיית כללי המשחק והבלטת העלויות הצפויות לו, אם יבחר בדרך המלחמה. לפיכך, האסטרטגיה שפיתחה ההתנגדות מבקשת להגביל עימות פעיל למסגרת פרמטרים מסוימת, כפי שבא לידי ביטוי במידת מעורבותם המשתנה של השותפים לציר במלחמה. תפיסה זו עמדה בבסיס החלטתו של נסראללה לצאת **למלחמה מוגבלת בלבד** בגבול הצפון לאורך 11 החודשים הראשונים של המלחמה בעזה — החלטה שגזרה את חיסולו האישי

למרות זאת, במבט קדימה צודק סובלמן כשהוא מסכם ש"המאבק בין ציר ההתנגדות לבין יריביו ישאר מאפיין מרכזי בגיאופוליטיקה של המזרח התיכון" (עמ' 192). ואכן, בשלב זה מרכיבי הציר נאחזים באידיאולוגיית ההתנגדות ומתמקדים בשיקום יכולותיהם. עם זאת נראה כי צפויים שינויים במערך האזורי בעקבות המלחמה (עליית ציר האחים המוסלמים הסוני; הסדרים אזוריים פוטנציאליים), וכן נדרשות התאמות באסטרטגיה של כל המעורבים. **הלקח החשוב ביותר מבחינתה של ישראל,** המסתמן כבר עתה בפעילותה בזירה הלבנונית, ואשר צה"ל מחויב להטמיעו בתפיסת הביטחון הישראלית, הוא לא לאפשר את התעצמותם של גורמי הטרור על גבולותיה גם במחיר של אובדן השקט והיציבות, ובפרט מול הציר השיעי, לא לאפשר עוד כפייה של כללי משחק הקושרים את ידי צה"ל ולא מאפשרים לו למצות את עליונותו הצבאית מול גורמים חלשים יותר. לסיכום, לספרו של סובלמן חשיבות רבה. הוא מציג ניתוח עומק של התפתחות ציר ההתנגדות והאסטרטגיה שלו עד היום, ואין לו מקביל אחר במחקר. הקריאה מומלצת לכל מי שמעורב בעשייה המודיעינית, הצבאית, המדינית והפוליטית במזרח התיכון.

אורנה מזרחי היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי. שירתה במשך 12 שנים במטה לביטחון לאומי, ובתפקידה האחרון כיהנה כסגנית ראש המל"ל למדיניות חוץ. ornam@inss.org.il

הערות

1. ההפתעה הייתה מהעיתוי שבחר סינאר, שלא עדכן בכך את איראן ונסראללה, אבל לא מהכוונות והתוכניות המשותפות לקדם מהלך מתואם נגד ישראל. על ההפתעה מן העיתוי ראו למשל את התבטאות המנהיג העליון של איראן בנושא כבר באוקטובר 2023: <https://tinyurl.com/44fk7krt> וכן את דברי מפקד כוח קודס האיראני, האומר זאת במפורש לאחרונה: <https://www.iranintl.com/en/202510033187>
2. המשך הדבקות בהתנגדות מופגנת על ידי כל מרכיבי הציר ובפרט חזבאללה, ובתוך כך בנאומי יורשו של נסראללה, נעים קאסם. כך למשל בנאומו לציון יום השנה לחיסול רמטכ"ל הארגון פואד שוכר: **מבט לטרור: חזבאללה ולבנון** (28 ביולי – 5 באוגוסט 2025). (2025, 5 באוגוסט). מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית, עמ' 7. <https://tinyurl.com/4sea66ta>
3. מאמר שמנתח את סוגיית הפגיעות של גורמים חזקים, שאליו מפנה גם סובלמן: Goldsmith, J., & Russell, S. (2018). *Strength: How Israel has become vulnerabilities*. Hoover Institute Essay, Aegis Series Paper No. 1806. <https://tinyurl.com/4dpdcccw>

1. **הסכסוך בין ישראל לחזבאללה** מ-1992 ועד ימינו, שבו התעצבו כללי משחק, וחזבאללה הצליח לאורך השנים להרתיע את ישראל ולהגביל את חופש הפעולה שלה באופן שאפשר את המשך התעצמותו ללא הפרעה.

2. **הסכסוך בין ישראל לחמאס ברצועת עזה,** שבמהלכו אימצו חמאס והג'האד האסלאמי הפלסטיני את **מודל ההתנגדות** שפיתח חזבאללה, כשחמאס הרחיב את כללי המשחק והעלה באופן עקבי את רף ההסלמה תוך הרתעת ישראל על ידי התשתה, במקביל להמשך התעצמותו. באחרית דבר הוסיף סובלמן גם ניתוח נסיבות המעבר של חמאס מהרתעה הגנתית להתנגדות התקפית ב-7 באוקטובר 2023.

3. **המלחמה בין ערב הסעודית לתנועת החות'ים בתימן** – פרק בעל ערך היסטורי בשל ההצגה המפורטת וחסרת התקדים במחקר העכשווי על התפתחותה של תנועת החות'ים (אנצאר אללה) בתימן ומלחמתם המתמשכת נגד הקואליציה בהובלת ערב הסעודית ממארכ 2015. סובלמן מדגים כי **מודל ההתנגדות** אומץ גם על ידי החות'ים, אם כי הם לא הצליחו לחולל שינוי במאזן הפגיעות של ערב הסעודית בשל העומק האסטרטגי והחוסן הכלכלי שלה.

4. **המלחמה בין איראן לישראל בזירה הסורית** – גם כאן מדובר בכישלון והפעם של איראן, אשר ניצלה את מלחמת האזרחים בסוריה מ-2011, אך כשלה במאמציה לבסס משוואות הרתעה וכללי משחק בזירה זו, נוכח מדיניות אפס הסובלנות של ישראל (אסטרטגית המב"ם – המערכה בין המלחמות) ופגיעותה של נוכחות איראן בסוריה.

הספר ננעל (אוגוסט-ספטמבר 2024) לפני הפסקת האש בין ישראל לחזבאללה (נובמבר 2024); קריסת משטר אסד (דצמבר 2024) ומלחמת 12 הימים בין ישראל לאיראן (יוני 2025), ועדיין לא היה ברור היקף כישלונם של ציר ההתנגדות בהחלטתו להצטרף לחמאס. לפיכך סובלמן מסיים בהדגשת האיום מצד גורמי הציר ובראשם איראן וחזבאללה, ובייחוד ההצלחה ליישם את תפיסת 'התלכדות הזירות', שהעצימה את האיום על ישראל. בחלוף שנה התמונה המצטיירת שונה. הציר התפורר וחולשותיו נחשפו לעיני כול: איראן יצאה חבולה מהמלחמה עם ישראל שנכפתה עליה; חזבאללה ספג מפלה קשה, נחלש מאוד ולא מימש את תפקידו בסיוע לאיראן ולחמאס; סוריה אינה חוליה בציר; ורצועת עזה הרוסה בעקבות המלחמה.